

Azimov Sanjar Samadovich
Buxoro davlat universiteti professori,
pedagogika fanlari
bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ibrohimova Zebiniso Nodir qizi
Buxoro davlat universiteti
Tasviriy va amaliy bezak san'ati ta'lim
yo'nalishi magistri

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA TASVIRIY SAN'AT VA UNING MAQSADI VA VAZIFALARI

Annotatsiya. Maqola mavzusining dolzarbligi uning amaliy ahamiyati bilan belgilanadi. Maqolada maktab o'quvchilariga tasviriy san'at asoslarini o'rgatish, badiiy va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish, tasviriy xotira, ijodiy ijod asoslarini taqdim etadi. Bularning barchasi umumta'lim maktablarida tasviriy san'at shaklida oldimizga qo'yilgan tarbiyaviy vazifalar tizimini amalga oshirishda o'z yechimini topadi.

Kalit so'zlar: san'at, ko'rish, o'quv jarayoni, o'rganish, foydalanish imkoniyati, bilim, qobiliyat, ko'nikmalar.

ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ И ЕГО ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ

Аннотация. Актуальность темы статьи определяется ее практической значимостью. В статье представлены основы обучения школьников основам изобразительного искусства, развития художественно-творческих способностей, изобразительной памяти, творческого творчества. Все это находит свое решение в реализации системы воспитательных задач, поставленных перед нами в общеобразовательных школах в виде изобразительного искусства.

Ключевые слова: искусство, видение, процесс обучения, обучение, доступность, знания, способности, умения.

VISUAL ARTS IN GENERAL EDUCATION SCHOOLS AND ITS GOALS AND OBJECTIVES

Annotation. The relevance of the topic of the article is determined by its practical significance. The article presents the basics of teaching schoolchildren the basics of fine arts, the development of artistic and creative abilities, visual memory, and creative creativity. All this finds its solution in the implementation of a system of educational tasks set for us in general education schools in the form of fine art.

Keywords: art criticism, learning process, learning, accessibility, knowledge, abilities, skills.

Tasviriy san'atning predmeti - talabaning voqelikka estetik munosabati, uning vazifasi - dunyoni badiiy tadqiq qilish; San'at ijtimoiy ong shakllaridan biridir. Fazoviy fikrlash bolaning o'zini o'zi anglashini, uning inson madaniyatining umumiy rivojlanishi tizimidagi o'rni va rolini rivojlantirishga yordam beradi, shu bilan uning dunyoqarashi birligida bilim beradi.

O'quv jarayonida bir qator vazifalar hal qilinadi, ular orasida eng muhimlari:

1) tasviriy san'at darslarida maktab o'quvchilarining o'quv va kognitiv faolligini rag'batlantirish; 2) ularning xotirasi, ijodi va iste'dodini rivojlantirish; 3) ilmiy bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirish uchun ularning bilish faoliyatini tashkil etish; 4) ta'lim malakasini oshirish; 5) ilmiy dunyoqarashni rivojlantirish, umumiy madaniyat darajasini oshirish. Talabalarga vizual savodxonlik asoslarini o'rgatish jarayonini tashkil etish uchun o'qituvchi treningga

kiritilgan asosiy elementlarni bilishi kerak: 1) maqsad; 2) ehtiyoj-motivatsion; 3) mazmunli; 4) operativ va faoliyatga asoslangan; 5) emotsional-irodaviy; 6) nazorat va tartibga solish; 7) baholovchi va samarali. Bu elementlarning bir-biri bilan bog'lanishi tasviriy san'at o'qitishning uyg'un tizimi haqida gapirishga imkon beradi, bunda har bir element bir butunning tarkibiy qismi bo'lib, o'ziga xos funktsiyani bajaradi. Shunda mashg'ulot: a) ilmiy va dunyoqarashga yo'naltirilgan bo'ladi; b) vizual; d) faol va ongli; e) foydalanish mumkin; f) tizimli va izchil; g) bardoshli. O'quv jarayonida maktab o'quvchilari uchun boshqa faoliyat turlari - o'yin, ish, do'stlar bilan muloqot tashkil etiladi. Bunday hollarda talaba boshqa faoliyat turi bilan shug'ullanadi, bunda u o'qituvchi unga nimani o'rgatishni rejalashtirayotganini bilib oladi. Maktabda o'quvchi o'zi xohlagancha emas, balki qanday o'rgatishsa, shunday o'rganadi. Bu yerda nafaqat bilim, ko'nikma va malakalarni egallash, balki bir vaqtning o'zida o'quvchining intellektini rivojlantirish ham mavjud. Bundan kelib chiqadiki, o'rganish rivojlanishga olib keladi, u rivojlanadi.

Zamonaviy maktabda ta'lim mazmuni maktabda o'qitiladigan fanlarning holatiga, jamiyatning ilmiy-texnikaviy taraqqiyotiga va maktab o'quvchilarining bilish imkoniyatlariga, qiziqishlari va ehtiyojlariga bog'liq. Shuning uchun ham ana shu naqsh asosida o'quv dasturlari vaqti-vaqti bilan qayta ko'rib chiqilib, zamonaviy o'quv dasturlari umumiy ta'lim standarti, hududiy va maktab komponentlarini o'z ichiga oladi va shu bilan nafaqat jamiyat, balki o'quvchilarning o'z manfaatlarini ham o'zida aks ettiradi. Pedagogik mahorat faqat o'quvchilarning yosh va individual rivojlanish qonuniyatlariga usullarning optimal muvofiqligini topadigan o'qituvchiga keladi. Pedagogik faoliyat metodi o'quvchi shaxsiga tegishning juda moslashuvchan va nozik vositasi bo'lgan holda, shu bilan birga, har doim jamoaga qaratilgan bo'lib, uning dinamikasi, etukligi va tashkiliyligini hisobga olgan holda qo'llaniladi. San'atning ijtimoiy maqsadi shundan iboratki, u o'z predmetini aks ettirish orqali yaxlit, universal tarzda o'zaro ta'sir qiladi va shaxsga ta'sir qiladi. Tasviriy san'at jamiyatimizning barcha jabhalarini o'zida mujassam etgan. Odatda, san'atning uchta funktsiyasi ajralib turadi: kognitiv, tarbiyaviy, estetik, ularning uzviy uzviy bog'liqligi. Darhaqiqat, tasviriy san'at tarbiyalash orqali o'rganadi, o'rganish orqali tarbiyalanadi, deyishimiz mumkin, bu esa estetik asosda sodir bo'ladi. Badiiy asarlar inson hayotining, ruhiyatining, atrofimizdagi olam va uning ziddiyatlarining yangi, noma'lum tomonlarini hayajonga solishi, hayratga solishi, ko'rsatishi kerak. U jamiyatimizning murakkab, boy, notinch va shiddatli hayotini ochib berishi, idrok etuvchi shaxsni harakatga keltirishi kerak. Yangi san'at an'anaviy san'atdagi mavjud ideallar, didlar, odatlar, xotiralarni ag'darib tashlaydi, shu bilan birga insonning uni o'rab turgan olamdagi mavqeining murakkabligini ko'rsatadi.

Har bir bolaning o'ziga xos dunyoqarashi, o'z taassurotlari, his-tuyg'ulari va o'ziga xos fantaziya yo'nalishi bor. Bolalar asarlarida individual tasvirlar va murakkab syujetlar, tasvirlarning butun bir kaleydoskop va o'tkir xususiyatlar mavjud; tabiatni va fantaziya ishini sinchkovlik bilan o'rganish; turli usullar va foydalanish usullari, kompozitsiya texnikasi, ranglar, ritmlar - bularning barchasi barcha yoshdagi bolalar uchun ajoyib boylik, dunyoqarashning cheksiz kengligi hissi bilan birlashadi. Inson shaxsiyati bor boyliklari bilan o'sib-ulg'ayadigan poydevor qo'yiladi. Chizmalarda mamlakatning, uning mintaqasining madaniy an'analari, qarashlari va urf-odatlarini, odamlarning turmushi va kasbining o'ziga xos xususiyatlari aks ettirilgan mustahkam poydevor kerak; Bola qanchalik katta bo'lsa, o'z ijodida o'z Vatanining milliy san'atini shunchalik ko'p aks ettiradi. San'atda bola ob'ektlarni tushunish, dunyoni bilish va voqelik hodisalarini topadi. U tabiat qonunlarini, uning butun dunyo bilan uyg'un birligini tushuna oladi. Bu san'atning asosiy ma'nosi, bola va uning ijodiy ishlari uchun asosiy ma'nodir. Bu nafaqat bolalarning estetik g'oyalari va didini shakllantirish, balki ularning aql-zakovati, hissiy namoyon bo'lish sohasi uchun ham zarurdir. Bu bolalarni tarbiyalashda juda zaruratdir. Zamonaviy sharoitda tasviriy va dekorativ san'atning o'zaro ta'siri jamiyatimiz badiiy taraqqiyoti darajasida sodir bo'ladi. Adabiyotda dunyoni estetik jihatdan qayta ishlab chiqarish so'z orqali amalga oshiriladi; rangtasvirda - dunyoning rang-barangligining vizual idrok etilgan tasvirlari orqali haykaltaroshlikda - plastik tasvirlar, hajmli-fazoviy shakllar orqali; grafikada - chizma chizig'i orqali, zarba - bu estetik idrokning birligi. Bu insonga quvonch baxsh etadi (ayniqsa, bolalar o'z ishlarini ko'rganlarida),

zavq bag'ishlaydi, ma'naviy boyitadi va shu bilan birga ulardagi ijodkorni uyg'otadi, o'z faoliyatining ma'lum bir sohasida go'zallik qonunlariga ko'ra yaratishga qodir. Obyektiv faoliyat, san'at va inson o'rtasida yana bir muhim bo'g'in - madaniyat mavjud bo'lib, uning mahorati badiiy asar yaratish qobiliyatini belgilaydi. Madaniyat insonning "har qanday o'lchovda" yaratgan joyidan boshlanadi va bola uchun bu o'lchov xayoliy fikrlash va ijodkorlik mahorati orqali namoyon bo'ladi. Ushbu chorani o'zlashtirish madaniyatning muhim belgisidir. Lekin buning uchun inson ma'lum darajada mustaqil bo'lishi kerak. Maktab o'quvchilarini badiiy madaniyat bilan tanishtirish tasviriy san'atni o'rgatishdir. U maktab o'quvchilarida badiiy tafakkur, ijodiy tasavvur, vizual xotira, fazoviy tushunchalar, ko'rish qobiliyatini rivojlantirish uchun mo'ljallangan. Bolalarda rasm chizish, bo'yash, modellash, dekorativ va amaliy san'atning ifodali vositalaridan foydalanish qobiliyatini rivojlantirish. Materialning teksturasi, rang - chiziq - hajm, yorug'lik tonalligi, ritm, shakl va nisbat, makon, kompozitsiya kabi badiiy ifoda vositalarini o'rgatish orqali o'quvchilar real tasvirlash asoslarini o'zlashtiradilar.

Har bir bola umuminsoniy bo'lib, o'z davrining zarbasini his qiladi, shuning uchun u yaratgan san'at jamiyat ma'naviy hayotining boyligini aks ettirmay qolmaydi. U o'z asarlarida bolaning o'zini namoyon qilish vositasi bo'lib xizmat qiladi va shuning uchun san'atning predmeti ham inson va dunyo o'rtasidagi munosabatlar, balki insonning o'zi ham uning barcha o'lchovlarida - psixologik, ijtimoiy, axloqiy, kundalik. O'yin maktab o'quvchilariga tasviriy san'at darslarini o'rgatishda katta ahamiyatga ega. O'qitishda o'yinlardan foydalanishning maqsadga muvofiqligi haqida turli xil fikrlar mavjud. Zamonaviy ta'lim mazmunining katta murakkabligi va o'rganish jiddiy masala ekanligini hisobga olib, ba'zilar o'yinni o'rgatishda o'rin yo'q deb hisoblashadi. Ammo yana bir fikr ko'proq asoslanadi, uning tarafdorlari o'yinsiz o'rganish uning oldida turgan barcha muammolarni hal qila olmaydi, deb ta'kidlashadi. Gap shundaki, o'qitishning maqsadlari maktab o'quvchilariga ma'lum miqdorda bilim berish va bu bilimlarni qo'llash qobiliyatini rivojlantirishdan ancha kengroqdir. Ta'limning asosiy vazifasi ularni hayotga tayyorlashdir. Shogirdlik davrida esa, bolalar aslida faqat o'yin orqali atrofdagi dunyoni o'z xohishlariga ko'ra o'zgartirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Darhaqiqat, o'yin maktab o'quvchilarini o'rganishda faollashtirishga, zerikishni engishga, intellektual va xulq-atvor muammolariga stereotipli echimlardan uzoqlashishga, tashabbuskorlik va ijodkorlikni rag'batlantirishga yordam beradi.

Tasviriy san'at o'qitishda barcha o'yinlardan foydalanish to'rt bosqichni o'z ichiga olgan o'quv jarayonining umumiy tuzilishi bilan tavsiflanadi: 1. Yo'naltirish: o'qituvchi mavzu bilan tanishtiradi, o'yinning tavsifi, uning borishi va qoidalar haqida umumiy ma'lumot beradi. 2. Tadbirga tayyorgarlik: stsenariy bilan tanishish, rollarni taqsimlash, ulardan foydalanishga tayyorgarlik, o'yinni boshqarish tartib-qoidalarini ta'minlash. 3. O'yinni o'tkazish: o'qituvchi o'yinning borishini kuzatib boradi, harakatlar ketma-ketligini nazorat qiladi, zarur yordam beradi va natijani qayd qiladi. 4. O'yinni muhokama qilish: harakatlarni bajarish xususiyatlari, ishtirokchilar tomonidan idrok etilishi, o'yin jarayonining ijobiy va salbiy tomonlari, yuzaga kelgan qiyinchiliklar tahlil qilinadi, o'yinni yaxshilashning mumkin bo'lgan usullari, shu jumladan. uning qoidalariga o'zgartirishlar, muhokama qilinadi.

Ta'lim vositalari tizimida va vizual savodxonlik asoslarini o'rgatishda o'yin juda muhim ahamiyatga ega, ammo hayotning ma'lum bir qisqa davri uchun. O'yinlarda bola atrofdagi ob'ektiv dunyoni va kattalar munosabatlarini o'zlashtiradi. U nafaqat tayyor harakat usullarini o'zlashtiribgina qolmay, balki tajribalar o'tkazadi, ob'ektlarni o'z ehtiyojlariga moslashtiradi va rivojlanayotgan tasavvuriga mos ravishda foydalanadi. O'yinda o'zi orqali bola boshqa odamni tushuna boshlaydi, xuddi boshqasi orqali u o'zini tushuna boshlaydi. Darhaqiqat, bolalar qurishni, oddiy elementlardan murakkab narsalarni yaratishni yaxshi ko'radilar. Ushbu o'yinlar vosita ko'nikmalarini rivojlantiradi, fikrlash apparatini takomillashtirishga yordam beradi, shaxsning mustaqilligi, izlanuvchanligi va ijodiy yo'nalishini tarbiyalaydi. O'yin inson hayotida juda katta ahamiyatga ega va uning o'rni ayniqsa maktab o'quvchilari hayotida katta. Bola qanchalik kichik bo'lsa, uning hayotida o'yinlarning tarbiyaviy va rivojlanish ahamiyati shunchalik katta bo'ladi. Yoshi bilan o'yinlar yanada jiddiy faoliyat va ish bilan almashtiriladi. Biroq, bu erda ham o'yin

72 butunlay yo'qolmaydi: biznes uchun vaqt, o'yin-kulgi uchun bir soat bor, lekin bu soat ko'pincha ko'p narsani anglatadi va uni e'tiborsiz qoldirmaslik kerak. Bolalar - insoniyat kelajagi - tasviriy san'at darslarida tez-tez o'ynashga loyiqdir. Har qanday vosita, hatto eng mukammali ham yaxshilik va zarar uchun ishlatilishi mumkin. Va hatto yaxshi niyatlar ham mablag'lardan foydalanishning foydaliligini ta'minlamaydi: vositadan to'g'ri foydalanish uchun bilim va ko'nikmalar ham talab qilinadi, shunda undan foydalanish maktab o'quvchilariga so'zsiz foyda keltiradi. Pedagogik jarayonning asosini ta'lim, tarbiya qonuniyatlari va pedagogik faoliyatning uslubiy binolari tashkil etadi.

Tarbiya qonunlari maktab o'quvchilarini tarbiyalashda samarali natijalarga erishish imkonini beradigan pedagogik jarayondagi barqaror aloqalarni ifodalaydi. Maktab o'quvchilarining ta'lim shakllarini bilish ularni amalga oshirishning umumiy yondashuvlarini aniqlashga imkon beradi: 1) maktab o'quvchilarini tarbiyalash ularni faoliyatga jalb qilish jarayonida sodir bo'ladi; 2) ta'lim - tashkil etilgan faoliyatda o'quvchining rivojlanayotgan shaxsining faolligini rag'batlantirish; 3) ta'lim jarayonida o'quvchi shaxsini hurmat qilish yuqori talablar bilan uyg'un bo'lishi kerak; 4) ta'lim jarayonida o'quvchining ijobiy fazilatlarini aniqlash va ularga asoslanishi kerak; 5) maktab o'quvchilarining yoshi va individual xususiyatlarini hisobga olish kerak; 6) tarbiya birinchi navbatda jamoada va jamoa orqali amalga oshirilishi kerak. Ta'lim aynan ta'limdan boshlanadi, unga asoslanadi va undan ajralgan holda olib borilishi mumkin emas. Maktab o'quvchilarida mehnatsevarlik, matonat, mehnatsevarlik kabi axloqiy fazilatlarni tarbiyalash. O'qituvchi ta'lim beradi, o'rgatadi, o'quvchilarning o'z-o'zini rivojlantirishga intilishini rag'batlantiradi, ularning faoliyatini o'rganadi, o'z-o'zini harakat qilish uchun sharoit yaratadi. Tabiiyki, bunda o'qituvchining o'quvchilarga munosabati va o'qituvchilik faoliyati bilan bog'liq bo'lgan kasbiy va qadriyat yo'nalishlari alohida ahamiyatga ega. Ta'lim tarbiya bilan bog'liq bo'lib, ular birligining muhim jihati shundaki, o'qitish mazmuni katta hajmdagi o'quv materialini o'z ichiga oladi.

Ta'lim maktab o'quvchilarining o'qituvchi va bir-biri bilan muloqot qilishda birgalikdagi faoliyatining muhim shakli bo'lib, bu erda ham ta'lim faoliyatining keng "maydonchasi" mavjud. O'qitish va tarbiyaning birligi ham ularni amalga oshirish usullarining umumiylikiga asoslanadi. Shunday qilib, maktabda o'quv jarayonida o'quvchilarning qobiliyatlarini har tomonlama rivojlantirish o'quvchi shaxsining uyg'un rivojlanishini belgilaydi. Ular o'z ishlarini yaratganda, ular o'zlarining mehnatlari qanchalik jiddiy baholanishini ko'radilar, shuning uchun ular o'zlari bunga jiddiy yondashadilar. Bolaning tasviriy san'atdagi ishi bajarilgan ishga jiddiy munosabatda bo'lishni talab qiladi - shundagina natija kutish mumkin. Tasviriy, amaliy san'at va xalq amaliy san'ati orqali ijodkor, tafakkurli, savodli shaxs kamol topadi. O'qituvchi ijodkorlikni o'rgatishi mumkin, agar u o'zi ijodiy shaxs bo'lsa, bolani san'at bilan o'ziga jalb qilsa va o'ziga jalb qilsa, u doimo odamlarning his-tuyg'ulari va munosabatlarining ma'naviy madaniyatiga, rus madaniyatining buyuk an'alariga va san'at yutuqlariga alohida e'tibor qaratgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. S.F. Abdirasilov — Tasviriy san'at o'qitish metodikasi Toshkent - 2012.
2. S.F. Abdullayev, S.S. Azimov, Sh.N. Avezov Tasviriy san'at va muhandislik grafikasini o'qitish metodikasi-Buxoro-2020.